

похваляє як Ярослава Осмомисла, так і його народ «...своїми залізними полками, ...», який «...заступив королеві путь...» на «свою» землю [7: 59; 6: 87].

У результаті аналізу ми дійшли висновку, що перекладач у повній мірі розкрив два з трьох ядерних краєзнавчих ознак – антропоцентризм й оцінність, як компонент культуроцентризму. Посиливши оцінку історичних осіб, перекладач значною мірою редукує відтворення в тексті ознак локоцентризму, а саме відриває події від місця їх здійснення. Таким чином, перекладач перебудовує ієрархію краєзнавчих ознак і навіть переводить деякі з них до зони факультативних ознак.

Перспективним вважається більш детальне дослідження підручника як типу тексту за умов застосування двох методик аналізу, а саме методики символічної інтерпретації, та методики фреймового аналізу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алексеева И.С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.
2. Демецька В.В. Теорія адаптації: крос-культурні та перекладознавчі проблеми: Монографія. – Херсон: МЧП «Норд», 2006. – 378 с.
3. Перкас С.В. О некоторых особенностях учебных текстов, содержащих страноведческую информацию // Учебный текст в методике преподавания иностранных языков: Межвуз. 36. науч. тр. – Челябинск: ЧГПИ, 1989. – С. 67-74.
4. Рогова М.Д. О некоторых языковых средствах выражения экспрессивности и эмоциональности в учебной литературе (На материале учебников гуманитарного профиля Великобритании и США) // Разновидности и жанры научной прозы: Лингвостиллистические особенности. – М.: Наука, 1989. – С. 59-69.
5. Ситар Р.А. Жанрово-стилістичні особливості епічних поем середньовіччя у перекладі (на матеріалі поеми «Слово о полку Ігоревім» та її англійських перекладів): Автореф. канд. філол. наук. – К., 2006. – С. 21.
6. Субтельний Орест Україна: історія/Пер. з англ. Ю.І.Шевчука; Вст. ст. С.В.Кульчицького. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1993. – 720с.
7. Subtelny Orest Ukraine: a history. University of Toronto Press, 1988.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Валерія Гизер – викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту іноземної філології Херсонського державного університету.

Наукові інтереси: перекладознавство, крос-культурна комунікація, контрастивна стилістика.

ХОРХЕ ЛУЇС БОРХЕС: ПЕРЕКЛАДАЧ, АВТОПЕРЕКЛАДАЧ, ТЕОРЕТИК ПЕРЕКЛАДУ

Марина ГУМЕНЮК (Харків, Україна)

У статті розглянуті чотири напрямки діяльності Хорхе Луїса Борхеса: переклади з англійської та французької мов на іспанську; теоретичні погляди Борхеса на переклад; переклад, як структурний елемент його творів; автопереклади Борхеса у співтворстві з Норманом Томасом Ді Джованні.

The present study deals with four directions of Jorge Luis Borges' activity: his translations from English and French into Spanish; Borges' views on translation; translation as a structural element in his writings; Borges' self-translation in collaboration with translator Norman Thomas di Giovanni.

Предметом дослідження є фігура видатного аргентинського письменника ХХ століття Хорхе Луїса Борхеса в чотирьох іпостасях, пов'язаних з перекладом: він був не лише перекладачем, а й широко використовував переклад у своїх творах, перекладав власні твори та писав теоретичні праці про переклад.

Мета статті – розглянути теоретичні погляди Борхеса на переклад, а також його діяльність як перекладача чужих і своїх творів.

Борхес був знавцем багатьох мов і багатьох культур. Завдяки бабусі, що була родом з Великої Британії, та своєму батьку він опанував англійську не гірше ніж іспанською, якої його навчила мати. Пізніше, коли Борхес жив у Європі, він оволодів французькою, німецькою, італійською та латиною. Саме вільне володіння багатьма мовами та особлива пристрасть до англійської мови та літератури значною мірою сприяли успіху творів Борхеса.

Перший переклад Хорхе Луїс Борхес зробив ще в дуже ранньому віці. Це була іспанська версія казки «Щасливий принц» (The Happy Prince) Оскара Уайлда, яку опублікувала газета «El País», однак автором був помилково зазначений батько Хорхе Луїса Борхеса. Борхес перекладав багато поезії і прози. Тексти, які він перекладав, належать до трьох літературних спадщин: французької, британської та північноамериканської. Його переклади часто публікувалися у журналі «Sur». З французьких творів він перекладав «Персефону» (Persephone) Андре Жида, книгу нотаток про Схід «Варвар в Азії» (Une barbare en asie) Анрі

Мішо та кілька окремих поем. Ці переклади публікувалися у різних журналах, за перекладом «Персефони» в Аргентині навіть було здійснено сценічну постановку. З британської літератури Борхес переклав два твори Вірджинії Вулф: оповідання «Своя кімната» (*A room of One's Own*) та роман «Орландо» (*Orlando*). Окрім того, він переклав останні дві сторінки роману «Улісс» (*Ulysses*) Джеймса Джойса, які було опубліковано у 1925 році в Буенос-Айресі. З 1931 до 1969 роки Борхес переклав чимало прозових і поетичних творів північноамериканських письменників. Перекладів з північноамериканської літератури у його творчому доробку найбільше, мабуть тому, що в той час в Аргентині книги американських письменників користувалися досить великим попитом. Борхес перекладав Вільяма Фолкнера, Германа Мелвіла, Ленгстона Хьюза, Карла Сендберга, Делмора Шварца та інших відомих американських письменників. У 1969 році, перебуваючи у США, йому вдалося здійснити одну з своїх мрій: він переклав іспанською вибрані вірші Волта Вітмена і видав їх у збірці «Листя трави» (*Hojas de hierba*) [6]. Перекладаючи, Борхес не просто створював іспанські копії оригінальних творів, він намагався передати зміст, використовуючи стилістичні фігури іспанської мови, змінюючи і вдосконалюючи тексти, намагаючись зробити переклади не гіршими, а іноді й кращими за оригінали. Він не схвалював перекладачів, які занадто міцно тримаються джерельного тексту [7].

Свої теоретичні погляди на переклад Борхес неодноразово висловлював у статтях та інтерв'ю: це його есе «Переклади Гомера» (*Las versiones homericas*) [1], «Перекладачі 1001 ночі» (*Los traductores de las 1001 noches*) [3] та «Загадка Едварда Фітцджеральда» (*El enigma de Fitzgerald*), велике інтерв'ю журналу «*Sur*», а також новела «П'єр Менар, автор Дон Кіхота» (*Pierre Menard, el autor de Don Quixote*) [2]. У цих творах Борхес виділяє два типових методи перекладу: в основі першого – буквалізм, в основі другого – парафраза. Ті, хто перекладає згідно з першим методом, прагнуть донести до читача не твір, а письменника, копіюючи його слова, окремі деталі твору іншою мовою і не пристосовуючи твір до іншої культури. Прихильники ж другого методу, серед яких був і Борхес, в першу чергу думають про твір в цілому, про те, як його вдосконалити, як передати цілісну картину за допомогою засобів цільової мови [5]. В усіх своїх теоретичних роботах, а також під час дискусій з Норманом Томасом Ді Джованні у 1970-х роках, Борхес висловлює думку, що переклад не повинен викривляти оригінал, але й не має йому у всьому підкорюватися. Перекладач не повинен просто копіювати літературний твір, робити його «підробку» іншою мовою, а швидше створити свій власний текст, який би був синонімом оригіналу. Борхес вважав, що перекладач не має прив'язувати себе до дослівного відтворення, він повинен відійти від оригіналу. Саме це він примусив зробити Ді Джованні, коли вони вдвох перекладали роботи Борхеса. Для нього текст оригіналу – це лише пре-текст, текст перед текстом, чернетка, яка надає свободу творчій думці, дозволяє натхненню втілитися у новий текст, який буде написано з використанням інших інструментів мови. Наприклад, при перекладі з іспанської мови на англійську, Борхес пропонує використовувати якомога більше слів англосаксонського походження, уникаючи англійських слів з романськими коренями [7].

Борхес розділяв переклад поезії і переклад прози. Метод, який використовує перекладач, повинен відповідати жанру джерельного тексту. Хоча слід у будь-якому разі намагатися уникати дослівності, цей прийом можна інколи використати у перекладі прозових творів, але він точно не спрацює у поетичному перекладі. Через саму природу поетичної мови, перекладаючи вірші, можна дозволити собі більше свободи, більше творчості, ніж під час перекладу прози. Дуже невелика кількість прозових чи поетичних текстів є справжнім випробуванням для перекладача не через лінгвістичні відмінності в джерельному і цільовому кодах, а саме через унікальність і неповторність мови, якою вони написані. В таких текстах присутні риси, які неодмінно втрачаються при перекладі, бо мова оригіналу неповторна. Борхес доводить цю думку на прикладі роману «Улісс» (*Ulysses*) Джеймса Джойса. Він переклав лише дві останні сторінки книги, бо вважав, що «Улісс» не може бути повністю перекладений. Порівнюючи переклад Борхеса з перекладом Саласа Субірата, який переклав всю книгу іспанською, можна побачити, що Борхес мав на увазі, говорячи про провал буквального перекладу, стверджує Джон Мілтон [6]. Велику кількість сторінок, перекладених Саласом Субіратом неможливо зрозуміти, хоча вони дослівно відповідають

тексту Джойса. Борхесу в його версії вдалося показати майстерність і неповторність оригіналу, бо він використав можливості іспанської мови там, де Джойс використовував фігури англійської. Борхес вважав, що інколи переклад міг навіть перевершити оригінал, якщо перекладачеві вдасться передати ідею оригіналу краще, ніж це зробив сам автор. Також інколи мова перекладу відкриває більше можливостей для творчості, аніж мова оригіналу [6].

Теоретичні погляди Борхеса на переклад можна знайти і в його оповіданнях, де переклад є одним з основних структурних елементів. У багатьох з його творів переклад, перекладання або перекладачі відіграють важливі ролі, які можна розділити на такі групи. У першій категорії розповідь ведеться від імені перекладача, який виступає посередником між читачем і оригінальним текстом, зазвичай втраченим чи невідомим, між двома літературами та двома світами. Тож, в своїх оповіданнях Борхес пропонує читачам переклад інших текстів. Наприклад, у повістях «Повідомлення Броуди» (*El informe de Brodie*) або «Ундр» (*Undr*) текст Борхеса представлений як переклад тексту оригіналу. У повісті «Секта тридцяти» (*La secta de los treinta*) текст Борхеса – нібито переклад іншого перекладу. До другої категорії відносяться твори, в яких головним героєм є перекладач, і найкращим прикладом є есе «Загадка Едварда Фітцджеральда» (*El enigma de Fitzgerald*). У третій категорії переклад є джерелом, з якого походить оповідання. У деяких творах Борхес згадує або навіть цитує інші переклади, як, наприклад, у повісті «Пошуки Аверроеса» (*Busca de Averroes*). В усіх трьох категоріях текстів переклад як структурний елемент сприяє двозначності, яка є характерною рисою усіх творів Борхеса. Якщо саме оповідання подається читачам як переклад, то оригінальний текст завжди має бути загадкою, його копіювали безліч разів, автор не відомий, початок або кінець було втрачено, і головний герой знайшов той текст зовсім випадково. Тобто, Борхес підкреслює, що переклад реальніший, конкретніший, ніж оригінал. Для нього кожне творіння – це перетворення, кожен текст оригінальний. Література народжується з літератури. Існує не один автор, а велика кількість авторів, не один перекладач, а велика кількість перекладачів [6].

Борхес також перекладав свої твори, як сам, так і в співавторстві з Норманом Томасом Ді Джовані. Через те, що останні тридцять років життя він був майже сліпим, багато його творів написано у співавторстві. Автопереклад у співавторстві – дуже цікава сторінка у творчості Борхеса. По-перше, письменники рідко перекладають власні твори самостійно, а ще рідше у співавторстві з професійними перекладачами. А по-друге, якщо сам Борхес дуже рідко коментує цю роботу, то Ді Джовані присвячує багато статей та інтерв'ю цьому перекладу і наводить документальне підтвердження своїх тез [4]. Саме Ді Джовані запропонував Борхесу спільно працювати, коли вони вперше зустрілися у 1969 році в США.

Автопереклад у співавторстві мав два напрямки: переклад поезії та прози. Познайомившись з Борхесом, Ді Джовані запропонував йому зробити англійську версію його вибраних віршів. Борхес не приймав активної участі в цьому проекті. Команда американських поетів, дехто з яких навіть не знав іспанської, працювали під керівництвом Ді Джовані, який приносив Борхесу чернетки англійських версій його віршів, і вони разом їх перевіряли, Борхес роз'яснював, що малося на увазі в оригінальному тексті, коли щось було не зрозуміло, і вносив зміни. Потім Ді Джовані відправляв виправлені чернетки своїй команді поетів, які вже створювали фінальний варіант віршів англійською мовою, зважаючи на коментарі. Хоча Борхес і не приймав безпосередньої участі у написанні англійських текстів, він схвалив і підтримав застосований метод, давши дуже високу оцінку результату. Деякі роботи Борхес навіть вважав кращими за власні оригінали [6]. Працюючи над перекладами своїх власних творів разом з іншими перекладачами, Борхес вимагав, щоб вони якнайменше трималися оригіналу. Автор хотів втратити себе і схожість із джерельною мовою своїх текстів, всупереч перекладачам, які намагалися зберегти її. Бен Белліт, один з перекладачів, які працювали над перекладом поезії Борхеса, писав: «Ми працювали над дуже особливим перекладом. Звісно, Борхес володів англійською краще, ніж усі ми, і при перекладі понад усе жадав замінити романську сутність мови його творів англосаксонською. Він перекладав так, ніби вважав іспанський текст сухим, нудним і намагався переповісти, прикрасити і вдосконалити його англійською мовою. Якщо це було можливо, Борхес замінював слова з багатьох складів односкладними, вимагаючи того самого від своїх співавторів. Перекладачі, які вважали

дослівний переклад взірцевим, були шоковані його бажанням деіспанізувати текст. Борхес ставив перед співавторами завдання спростити, змінити, вдосконалити джерельний текст. Йому подобалася англійська мова, її жорстке звучання, односкладні слова» [7]. Участь Борхеса в перекладі прозових творів була значнішою. Автор сам проводив бесіду з перекладачем, пояснюючи йому основну ідею джерельного тексту. Також Борхес приймав участь у написанні – або швидше диктуванні – фінального варіанту, вказував, що ще потрібно змінити, доки текст його не влаштував повною мірою. Саме ця техніка та якість цільових текстів найкраще відображають погляди Борхеса на переклад. Вони характеризують Борхеса як перекладача не через його роль в процесі цього перекладу, яка, звичайно, була не менш активною, ніж коли він робив переклади самостійно. У цих перекладах ми бачимо, як тісно пов'язане уявлення Борхеса про переклад з його уявленням про створення власної книги. Він був сповнений ентузіазму, його творча енергія, впертість, з якою він наполягав на тому, щоб вони з Ді Джованні абстрагувалися від оригіналу, важать набагато більше, аніж будь-які його теоретичні міркування стосовно перекладу. Борхес був і автором і перекладачем водночас. Як згадує Ді Джованні, Борхес вітав будь-які зміни, навіть одного разу наполягав на виключенні одного абзацу, бо вважав, що він не має жодного сенсу в англійському варіанті. Також він погоджувався додавати елементи, яких не було в оригіналі [5]. У передмові до книги, Борхес і Ді Джованні пишуть, що їхньою метою було створення перекладу, який би читався як оригінал. Борхес залишився дуже задоволений цим перекладом. Для нього переклад власних робіт став можливістю створити їх ще раз, винести натхнення за рамки оригінального іспанського тексту. Англійська мова, яку Борхес вважав кращим лінгвістичним кодом, це інший інструмент, інший засіб вираження думок, і її не потрібно примушувати імітувати іспанський оригінал. У більшості творів Борхеса теми або структура повторюються, і, оскільки двозначність і перетворення є характерними для всіх його робіт, переклад виявляється ще однією творчою людиною. Оригінали не довершені і їх можна безкінечно переписувати.

Переклад Борхесом Борхеса був його останнім акордом: сліпий автор читає свої твори, слухає як їх читають, переписує їх за допомогою інших рук тією мовою, якою він завжди мріяв писати. У цьому літературна магія Борхеса.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Borges, Jorge Luis. Las Versiones Homéricas [Електронний ресурс] / J.L. Borges // Сайт Guía Bibliográfica de Esoterismo. Libros y Publicaciones. – Режим доступу: <http://www.2enero.com/textos/borghom.htm>
2. Borges, Jorge Luis. Pierre Menard, el autor de Don Quixote [Електронний ресурс] / J.L. Borges // Сайт Literatura.us. – Режим доступу: <http://www.literatura.us/borges/pierre.html>
3. Borges, Jorge Luis. The Translators of the Thousand and one nights/ J.L. Borges // The Translation Studies Reader – 2000, p. 34-47.
4. Di Giovanni, Norman Thomas. The Borges Papers [Електронний ресурс] / N. T. Di Giovanni // Сайт Ді Джованні. – Режим доступу: http://www.digiovanni.co.uk/borges_papers.php
5. Louisor, Dominique M. Jorge Luis Borges and translation/ D. Louisor // Babel 41:4 – 1995, 209 pp.
6. Milton, John. “Make me macho, make me gaucho, make me skinny”: Jorge Luis Borges’ desire to lose himself in translation [Електронний ресурс] / John Milton // Сайт Джона Мілтона. – Режим доступу: <http://www.johnmilton.pro.br/artigos/2005-makememacho.pdf>
7. Дубинин Б. Книга Мира (2001) [Електронний ресурс] / Б. Дубинин // Сайт Електронної Бібліотеки Світової Літератури. – Режим доступу: http://www.ae-lib.org.ua/texts/dubin_borges_worldbook_ru.htm#01

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Марина Гуменюк – студентка 5 курсу (магістрант) факультету Референт-перекладач, Харківського гуманітарного університету Народна українська академія, кафедра теорії та практики перекладу.

Наукові інтереси: теорія перекладу, іспаністика.

ВІДТВОРЕННЯ ЙОРКШИРСЬКОГО ДІАЛЕКТУ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ (на матеріалі роману Д.Г. Лоуренса “Коханець леді Чатерлей”)

Емілія ДЕНЕЖНА (Київ, Україна)

У статті узагальнюється стратегія перекладу діалектизмів на прикладі роману Д.Г. Лоуренса “Коханець леді Чатерлей” на рівні фонетичних та лексичних особливостей.

The article highlights the strategy of translating dialectisms in D.H. Lawrence’s novel “Lady Chatterley’s Lover” on the phonetic and lexical levels.

Переклад діалектів завжди був і залишається для перекладача художньої літератури завданням цікавим і складним. Враховуючи те, що автор художнього тексту використовує діалектизми із спеціальною метою, і розуміючи, що ігнорування цих елементів художнього